

Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság a korabeli sajtó tükrében. Gróf Ráday Gedeont 1869 januárjában nevezték ki a szegedi királyi biztosság vezetőjének. Feladata a Duna-Tisza közén és a Tiszántúl déli részén a közbiztonság helyreállítása, közkeletű kifejezéssel a „betyárvilág felszámolása” volt. A belügyminisztérium rendőri osztályán szerzett tapasztalatait felhasználva néhány hónap alatt jelentős sikereket mutathatott fel, a rablóbandákat felszámolta, a korábban nagy visszhangot kiváltó esetek tetteseit kinyomozta. A sikerek mellett azonban a sajtó és politikai ellenfelei részéről egyre hevesebb támadások érték, amelyekben elsősorban nem személyét, hanem tevékenységét vették vizsgálat alá. Ráday egyaránt jó viszonyban volt a kormánypárt és az ellenzék prominens képviselőivel. A hangos támadások ellenére ez sokáig érinthetetlenül tette, de az igazságügy-miniszterrel történt szakmai vitáját követően a királyi biztosságot 1872 októberében megszüntették. Az alábbiakban röviden kísérletet teszünk annak áttekintésére, hogyan reagált az országos és a helyi sajtó a királyi biztos működésére, milyen fordulópontok és viták jellemezték ezt a kétoldalú kapcsolatot.

A társadalmi nyilvánosság területén 1867 legfontosabb következménye kétségtelenül a sajtó szabaddá válása. Az Andrássy-kormány újra életbe léptette az 1848. évi sajtótörvényt, majd esetenként lefoglalásokkal és sajtóperekkel igyekezett annak ellenzéki oldalát megrendszabályozni. Ennek ellenére – vagy talán a sajtóesküdszék működésének köszönhetően – a politikai lapok indítása elsősorban nem politikai, hanem inkább anyagi kockázattal járt. Egy jelentős napilap elindításához hozzávetőlegesen 60–80 000 Ft tőkére volt szükség, ezért ezek többnyire részvénytársasági vagy társas tulajdonban működtek.¹ A kezdeti években bevételeiket döntően a politikai mecénások, kisebb részben az előfizetési díjak és hirdetések biztosították.

A kiegyezést követően a hírlapok életében a döntő szerepet a tulajdonos-főszerkesztő, többnyire országgyűlési képviselő politikusok és pártjaik játszották. Az olvasók ezt tudomásul vették, elfogadták és a saját nézeteik szerinti újságokat részesítették előnyben. A lapok pártokhoz kötődése az esetek döntő részében nem jelentett egyértelmű pártirányítást, de az eszmei-politikai irányzat követését igen. Ennek megfelelően az újságok a kisebb részleteket tekintve gyakorta éltek a különvélemény hangoztatásának lehetőségével. Információikat a néhány zsummalisza mellett a laphoz közelálló politikusok szállították, de gyakorta vettek át híreket a vidéki sajtóból is. A kormány pedig a miniszterelnökségi sajtóosztály létrehozásával és a hírek illetően történő kiszivároztatásával próbálta a sajtó híryanagát befolyásolni, egy-egy miniszter érdekeit képviselni. A magyarországi politikai lapok előfizetőinek számát az 1860-as évek végén kb. 40 000-re becsülték, de ebből a magyar nyelvűeké alig haladta meg a 10 000-et. A kormány félhivatalosának, a német nyelvű *Pester Lloyd*nak kb. 10 000 előfizetője volt, de tekintélye és befolyása, a gazdasági életben és a külföld tájékoztatásában betöltött szerepe talán még példányszámánál is jelentősebb. A balközépi álláspontot legmarkánsabban képviselő *A Hon* előfizetőinek száma ugyanakkor 4 000 körül ingadozott.²

A korszak ellenzéki orgánumainak legbefolyásosabb személyisége kétségtelenül Jókai Mór. „Veszedelmes műkedvelő” politikus, kiváló író, újságíró, többek között az *Üstökös* és *A Hon* szerkesztője és (1868-ig) kiadója, Ráday Gedeon közeli ismerőse, későbbi barátja. A kiegyezés tájkán sajtóvállalkozásaival már kevesebbet törődött, talán ennek tudható be a politikai pamfletek zseniális szerzőjének, a „Kákay Aranyos” álnév mögött megbújó Kecskeméthy Aurélnak a jellemzése:

¹ *A magyar sajtó története II/2. 1867–1892.* Szerk. KOSÁRY Domokos és NÉMETH G. Béla. Bp. Akadémiai Kiadó, 1985. 29–31.

² Uo. 33–38., 92.

„Sokan azt hiszik, nem ő írja politikai cikkeit. Nem mintha azok Jókai Mórtól föl nem tehető politikai ismereteket s ítéletet tartalmaznának. Sőt épen ellenkezőleg. Aztán alig hihető, hogy e tiszta kedélyű, egészséges humorú regényíró és ez ép oly praepotens amily naiv politikai cikkíró, – e nemes költő és kimélytelen journalista, egy s ugyanazon személy legyen.”³

Politikai nézeteiben Tisza Kálmán elkötelezett híve, családi kapcsolataiban a Rádayak többgenerációs barátja. Az író házasságkötésekor Ráday (IV.) Gedeon (a Nemzeti Színház újjászervezője és igazgatója) Laborfalvi Rózának násznagya, a mézesetek idejére pedig az ifjú párnak engedi át a péceli Ráday-kastélyt. A hiányos adatok alapján nem állapítható meg egyértelműen, hogy Ráday (V.) Gedeonnal (a királyi biztossal) mikor kötött szorosabb ismeretséget, de kapcsolatuk már ekkor több lehetett a hivatalosnál később pedig barátivá vált. Jókai Ráday megérkezése előtt egy évvel fejezte be a kecskeméti főiskola jogi fakultását, Mikszáth Jókai életrajza szerint pedig a betyártörténeteket maga a királyi biztos mesélte el az írónak, aki ezeket felhasználta *A lélekidomár* c. könyvének megírásakor.⁴

Szoros kapcsolatuk ismeretében feltűnő, hogy Ráday ellen az első – óvatos – támadásokat Jókai élclapja, az *Üstökös* indította meg. 1869. július 31-én „Ráday érdeme” címmel rövid bökverset közöl, amelyben számba veszi két híres bűnöző elfogását, Ráday bukását az 1869-es választásokon és a királyi biztosság jelentős költségeit. Szeptemberig összesen hat vers, „bizalmi felirat”, „éposz”, levél és egy képregény tárgyalta Ráday hosszú hónapokig tartó nyomozását egy rablógyilkos után.⁵ A nyolc részből álló, jól sikerült karikatúra-sorozat a királyi biztost ábrázolta, amint frakkban, keménykalappal a fején, kezében seprűvel egy Macsvánszky nevezetű rabló megszemélyesítőjét, egy fekete macskát üldöz.⁶

A humoros szatíra műfajában válaszolt erre a *Darázs* c. Deák-párti szegedi élclap, amely a bűnöző halála után Jókai lapjaira utalva, vastag fekete keretben a következő gyászjelentést tette közzé:

„Üstökös Móric, úgy testvére Honhazánk Mór, valamint közös árva gyermekük N. fr. Lloyd Mór [...] szomorodott szívvel jelentik, hősük, illetőleg a holt idény alatt gyámolító jóltevőjük Macsvánszki Maxim rabló-zsvány úrnak, folyó évi szeptember hó 4-én délután 3 órakor, Paragyon, 3 hónapi rakoncátlankodás után -lőpor- lázban (Febris revolveriana) történt gyászos kimúltát.”⁷

A napilapok tudósításai pártszimpátiától és politikai nézettől függetlenül jól követhetően azonos tematikát preferálnak, amit elsősorban az olvasóközönség ízlésének, elvárásainak figyelembe vételével magyarázhatunk. 1869-ben elsősorban Rózsa Sándor és Macsvánszky Maxim személye és tettei, 1870-től a börtönviszonyok, jelentősebb bűnperek, elrettentő bűnözési statisztikák, a királyi biztosság tevékenységét értékelő képviselőházi viták, 1872-ben Ráday lemondása és a királyi biztosság feloszlata, működésének értékelése szerepel a lapok hasábjain. Hangnemeket tekintve pro és kontra nem nélkülöznek némi elfogultságot, de szinte teljesen hiányoznak a későbbi évtizedekben oly jellemző bulvársajtó-szerű írások.

³ [KECSKEMÉTHY Aurél] KÁKAY Aranyos: *Ujabb árny- és fényképek*. Pest, Ráth Mór, 1866. 119–120.

⁴ Lásd erről Sándor István jegyzeteit. In: JÓKAI Mór: *A lélekidomár*. S. a. rend. SÁNDOR István. Bp. Akadémiai Kiadó, 1967. /Jókai Mór összes művei. Regények 51./ 566.

⁵ Üstökös 1869. júl. 31., aug. 7., aug. 14., szept. 11.,

⁶ Uo. 1869. aug. 21.

⁷ Darázs 1869. szept. 10.

Talán nem érdektelen megemlíteni, hogy az újságoknak mely részén és milyen terjedelemben találhatóak a tudósítások. A már említett *A Hon* c. lapban döntően a reggeli kiadásban és szinte kizárólag az 1–2. oldalon találjuk a kb. fél-másfél hasábos (!) írásokat. Ez azt mutatja, hogy az érdeklődés az évek folyamán változatlanul nagy és a szerkesztők az időszaki tudósításoknak rendkívüli jelentőséget tulajdonítanak. Sajnálatos módon a cikkek szerzőiről a legtrikább esetben szerezhettünk tudomást, mert a kor normáinak megfelelően az auktorok ezeket nem látták el kézjegyükkel.

A kiegyezést követően szabaddá váló, számában és minőségében is jelentősen átalakuló ellenzéki sajtó egyetlen számottevő kormánypárti riválisa a *Pesti Napló* volt. Az 1869-es választások megnyerése után átalakították és Deák szócsove helyére egy pártoktól lényegében független, modernebb, de irányvonalában mégis a Deák-párt nézeteit közvetítő orgánum alakult. Kezdetben Ráday feltétlen támogatójaként jegyezhetjük, a hangnem rokonszenvező, segítőkész, a címlapon jelenhettek meg a királyi biztos legbefolyásosabb vizsgálóbírójának, Kormos Bélának az elemzései. A cikkek tematikája a baloldali sajtóénál szegényesebb, de értesüléseit általában a politika belső köreiből szerezte.

Az országos terjesztésű lapokban a négy év alatt két olyan esetet találunk, amelyekben pártállástól függetlenül mindenki fontosnak tartotta a megszólalást. Az első alkalommal egy olyan cikk szolgáltatott alapot a vitára, amely nem elsősorban tartalmával, hanem annak megjelenési helyével keltezt feltűnést. Az ország legolvasottabb lapja, a kormány félhivatalosának számító és a királyi biztosság ügyeiben ritkán megszólaló *Pester Lloyd* 1871. május 18-i számában éles támadást indított Ráday tevékenysége ellen. A szegedi vizsgálatok költségeinek képviselőházi megvitatására időzített írás gyakorlatilag megismétli az ellenzéki lapok eddigi szövegeit, amikor szóvá teszi a királyi biztos ellenőrzés nélküli működését, a bíróság lassú ítélezését, a rabságban tartottak embertelen körülményeit, a nyomozások óriási költségeit és követeli működése időbeli korlátainak megállapítását.

A lapok reakcióiból óvatosan fogalmazva is a meglepetés olvasható ki, mert Ráday állásának megrendülését és Bécs ilyen irányú befolyását láthatják a cikk megjelenésében. *A Hon* május 20-án még támadja a szegedi királyi biztosságot, de a *Pester Lloyd* cikkét követően módosítja eddigi következetes álláspontját. Május 23-án a hangnem megváltozik, több kérdésben cáfolják a kormánypárti lap állításait és bizonyítékokat követelnek. 25-én még ezen a véleményen is túllépve a szerkesztőség egy közleményt jelentet meg, amelyben éppen csak érintve a királyi biztos tevékenységét, egyértelműen hitet tesznek a szegedre delegált bíróság működése mellett:

„A delegált törvényszék irányában tiszteletünket és elismerésünket fejeztük ki mindenkor, s ha ezzel ellenkező kifejezésnek látszatot vétetni valamely megjegyzésünk, azt félreértésnek nyilatkoztatjuk, s ismétljük, hogy a delegált törvényszék eddigi eljárásáért bizalmunkat és tiszteletünket érdemelte ki.”⁸

Sándor István feltételezése szerint a tónus megváltozása Tisza Kálmán fellépésének köszönhető, aki Ráday és a lap között a közvetítő szerepét játszhatta.⁹ A királyi biztos és a balközépi párt vezetője köztudomásúan jó viszonyban volt, ennek ellenére a lap irányvonalának megváltozása véleményünk szerint nem csupán ennek tulajdonítható. Jól látható a kezdeti zavar *A Hon* szerkesztőségében, hogy miképpen reagáljanak egy kormányzati közeg elleni – bár áttételes – kormánypárti támadásra. Végül egy köztes megoldás mellett döntöttek. Véget vetettek a korábbi éles szembenállásnak, Ráday szerepét egy időre háttérbe állították, de a bíróság magasztalásával számára mégis némi elégtételt szolgáltatottak. Ezzel viszont ismét a *Pester Lloyd* oldalán találták magukat és a szélesebb közönség által elvárt ellen-

⁸ *A Hon* 1871. máj. 25. reggeli kiadás.

⁹ Sándor István jegyzetei: 574.

zékiségük nem csorbult. A *Pesti Napló* sem foglalt egyértelműen állást. A szerkesztőség felhívta a figyelmet a visszásságokra, majd leközölt egy csaknem másfél hasábos olvasói levelet, amelyben cáfolják a *Pester Lloyd* állításait.¹⁰

Nem tudható, hogy a kormány vagy a királyi biztos magánakciójáról van-e szó, mindenesetre május végén- június elején özönleni kezdtek a nyomozásainak sikerében érdekelt községek hálálkodó levelei, amelyekben kérik Rádayt, a kormányt, az országgyűlést, hogy a gróf állásában továbbra is maradjon meg és áldásos működését folytassa. Ennek megkoronázásaként 1871. május 25-én Arad város közgyűlése a királyi biztost díszpolgárává választotta, a belügyminisztérium pedig intézkedett, hogy ez a szélesebb közönség tudomására jusson és így legalább némi utólagos szimpátiát ébresszen: „a sajtóosztály intézkedése folytán a Budapesti Közlöny mai számában egész terjedelmében, több lapokban pedig kivonatilag közöltetett” – szól a hivatalos iratra akkurátusan elhelyezett megjegyzés.¹¹

A legnagyobb sajtóvisszhangot kiváltó esetben azonban mégis Ráday és Bittó igazságügy-miniszter szakmai vitáját követően a királyi biztos és beosztottainak lemondását tekinthetjük. Bár egyértelműen nem foglaltak mellette állást, a kormány támadásával mégis Rádayt támogatta Csernátony Lajos balközépi lapja, az *Ellenőr*, a magát függetlennek valló, de ellenzéki *Gyorsposta* szerint pedig a „nyárszolgárai felfogás és jobboldali hűleség ezzel bevezettnék szeretné tekinteni az ügyet”¹² Meglepetésre sokáig várakozó álláspontot foglalt el *A Hon*, tárgyyszerű a *Pesti Napló* és a *Közrendészeti Lap*, kormány és egyúttal Ráday-ellenes a 48-as elveket valló *Magyar Újság*.¹³ Óvatos megoldást választ a *Pester Lloyd* esti kiadása, mert saját vélemény helyett a *Pesti Napló* és az *Ellenőr* (!) cikkeit ismerteti.¹⁴ Az igazságügy-miniszter pártját fogta – és kezdetben Ráday tevékenységét is dicsérte – a Lónyay miniszterelnök „támogatását élvező” lap, a *Reform*, s mintegy 1 ½ kolumna terjedelemben foglalkozott az ügygel a konzervatív *Ungarischer Lloyd*.¹⁵

Amint az országos politikai hírlapok felsorolásából is látható, a gróf és az igazságügy-miniszter vitája ismét megosztotta a sajtót. Volt amelyek két sorban, volt ahol két hasábon írtak róla, csupán egy dolgot nem tehettek, hogy ne foglalkozzanak vele. Ez is azt mutatja, hogy az olvasók (hír-)jigé-nyének kielégítése kiemelt fontosságú volt és lehetőség szerint ki kellett zárni a más lapokból történő tájékozódást. A közvélemény élénk érdeklődése ebben az esetben megegyezett az előkelő körökével, ami a kormányfő által rendezett táncesten is megnyilvánult: „Sokat beszéltek e bálban gr. Ráday k[irályi] biztosról is, kivel aligha meg nem gyűl Bittó miniszter úr baja” – írta az *Ellenőr*.¹⁶ A vita végül február végén oldódott meg, amikor Ráday visszavonta lemondását és a sajtó érdeklődése hosszabb időre más irányba fordult.

Az országos orgánumok mellett ki kell emelnünk egy olyan helyi lapot, amely a Ráday tevékenysége által érintett terület lakosaira vélhetően nagyobb hatással volt, mint az eddig említettek. Burger Zsigmond 1859-ben alapította meg a *Szegedi Híradót* és a kiadónak az első szerkesztőt

¹⁰ Pesti Napló 1871. máj. 22. esti kiadás

¹¹ Magyar Országos Levéltár (=MOL), Szegedi Királyi Biztosság (=K 151) 24. cs. 1871. 2990.; MOL Belügyminisztérium, Elnöki iratok (=K 148) 23. cs. 1871. 1249.

¹² Ellenőr 1872. jan. 31.; Gyorsposta 1872. febr. 4.

¹³ A Hon 1872. jan. 30. reggeli kiadás, jan. 31. esti kiadás, febr. 5 esti kiadás; Pesti Napló 1872. jan. 29. esti kiadás, febr. 25. reggeli kiadás; Közrendészeti Lap 1872. febr. 4.; Magyar Újság 1872. febr. 24., febr. 27., febr. 28.,

¹⁴ Abendblatt des Pester Lloyd 1872. jan. 30., jan. 31.

¹⁵ Reform 1872. febr. 2., febr. 6.; Ungarischer Lloyd 1872. febr. 23.

¹⁶ Ellenőr 1872. febr. 9.

– talán nem meglepetés – Jókai Mór ajánlotta.¹⁷ Politikai lapként 1868 júliusától működött, Nagy Sándor főszerkesztésében 1869-től „független Deákpárti” közlönyként, „régimódián liberális” színezettel jelent meg.¹⁸ Példányszámáról és elterjedtségéről nincsenek adataink, de 1878-ig gyakorlatilag egyeduralkodónak számított a délmagyarországi sajtópiacon. Az évtizedekkel későbbi visszaemlékezésekben szemezgetve tevékenységéről a következő értékeléseket olvashatjuk: „Nyílt ellensége volt a túl hosszúra terjesztett Ráday-féle kir. biztosságnak, melynek kegyetlen üzelméi ellen több alkalommal hevesen kikelt.”¹⁹ „Erős küzdelmet folytat a Ráday-korszak ellen, melyet Szeged szegénykövének nevez.”²⁰ Az emlékek illetően felidézése azonban csupán részgizságokat tartalmaz, ezért tekintsük át a Tisza-parti nagyváros sajtó-hétköznapjait.

A *Szegedi Híradó* a kutató számára minden országos napilapnál részletesebb, átláthatóbb adatokat tartalmaz a királyi biztosság hétköznapjairól. Nem csupán a rabok kínzása, a bíróság lassú működése, Rózsa Sándor mindennapjai és elítélése ragadták meg az újságírók fantáziáját, de legalább ennyire fontos részleteket tudhatunk meg Ráday megítélésének változásáról, a királyi biztos kezdeti adakozásáról a polgári társalgó kör vagy a nőgyelet jótékonyági bálján, a fáklyás felvonulásokot és ünnepléseket, majd megbuktatását a választásokon. Mást és másképpen lát és láttat a helyi zsrnaliszta, mint a pesti tudósító. A szegedi betyárvilág a kozmopolita főváros újdondásainak egy egzotikus, távolról és felülről vizsgálható terület, míg a helyieknek mindennapi életük színtere. Ezért reagál a szegedi társadalom annyira ellenségesen a „szegedi betyárvilág” kifejezésre, úgy érzi – és joggal –, hogy ezt a bélyeget hosszú ideig nem tudja eltüntetni magáról. Miként fogalmaz az újság főszerkesztője 1872-ben? „Vegyük le rólunk végre valahára a szegénykövet, mely a szegedi várbán alpesi teherként nyomja lelkünket.”²¹ Így válik érthetővé a lap véleményének változása. Kezdetben némi távolságtartással – a rájuk erőszakolt hatalom miatt –, de várakozással teli örömmel – a Deák-párti segítség okán – fogadják. A kezdeti sikerek csak erősítik a bizalmat, de a harmadik év közepére kezd elfogyni a türelem és egyre több a kérdés. Az újság és a királyi biztos cinkos szövetsége végül 1871 júniusában ért véget. A szerkesztőség véleménye szerint „ha tovább is hallgatunk, a már régóta forrongó helyi közvélemény múlhatlanul ellenünk fog zúdulni és méltán.”²² Beszámolnak egy esetről, amikor a feleséget nem értesítik a várbörtönben raboskodó férje elhalálzásáról és eltemetéséről, aki arról csak véletlenül szerez tudomást. Másnap Ráday rejtejelezett táviratot küld a belügyminiszternek:

„Szegedi Híradó tegnapi száma egy gyalázatos tendenciózus cikket hozott, mely a közönség tisztességes nagy részében visszatetszést eredményezett. Tájékozás végett sietek ennyit tudatni, jelentésemben terjedelmesen [az eredeti fogalmazványban még szerepel, de utólag kihúzva: *főispányi kortesfogás akart lenni* Cs. Cs.], tisztán magánérdek szüleménye az egész, elégtétel meglesz.”²³

¹⁷ REIZNER János: *A „Szegedi Híradó” politikai napilap negyedszázados pályafutása*. Szeged, Burger Gusztáv és társa, 1884. 33.

¹⁸ *Szeged története 3/2. 1849–1919*. Szerk. GAÁL Endre. Szeged, 1991. 1078.

¹⁹ KULINYI Zsigmond: *Egy újság huszonöt éves története*. In: *A Dugonics Társaság könyvei*. Évkönyv. 1894. Szerk. BÉKEFI Antal. 2. köt. Szeged, Dugonics Társaság, 1895. 148. Szeged sajtótörténetéről lásd legújabban: LENGYEL András: „Közkatonái a tollnak...” *Vázlatok Szeged sajtótörténetéhez*. Szeged, Bába és társai, 1999.

²⁰ *Hírlapjaink. A magyarországi hírlapok monográfiája. I.* Bp. 1896.

²¹ KULINYI: *i. h.* 148.

²² Szegedi Híradó 1871. jún. 18.

²³ MOL K 151 24. cs. 1871. 2965.

Az elvárt bocsánatkérés helyett azonban a lap megmakacsolta magát és ettől kezdve kendőzetlenül beszámolt a várban történekről.

Rádaynak a helyi sajtóról tett észrevétele nem tekinthető véletlennek, ugyanis néhány hónap korábban már javaslatot tett egy újsággal szembeni intézkedésekre. 1871. március 26-i számában az *Igazmondó* c. lap a gróf személyét és tevékenységét támogató, de a bíróság működését bíráló nyilatkozatot tett. A lassú ítélezés oka a vizsgálatok elhúzódsága, ami nem Ráday hibája, mert „közbevetik magukat az egyes vizsgálatoknál a legbefolyásosabb kormányparti emberek, hatalmas pénzintézetek, sőt a kormányférfiak, miniszterek közt is akad ily közbelépő.”²⁴ Az újság pártállása az idézet alapján nem hagy kétséget, „felügyelő pártbizottmányában” ott találjuk Tisza Kálmánt és Jókai Mórt. A hatalom reagálása azonban túllép az eddig megszokotton, a belügyminiszter elküldi Szegedre a cikket és azonnali jelentést kér. Ráday válaszából kiderül, hogy már a cikk közlése előtti napon (!) hallott annak várható megjelenéséről. Annak ellenére nem tudja, hogy ki lehetett az adatszolgáltató, hogy „az előbbeni években meglehetősen ismertem a lapok és azok körül működő egyének összeköttetéseit.”²⁵ Felkéri a minisztert, hogy engedélyezze a XI. ügyosztálynak az adatszolgáltató személy kipuhatólását, ha azonban ez nem vezet eredményre, ő személyesen fogja megkérdezni Jókai Mór urat, a lap szerkesztőjét és tulajdonosát. A félreértések elkerülése végett meg kell jegyeznünk, hogy a XI. ügyosztálya a belügyminisztérium rendőri osztálya, amelynek a vezetője 1870 júniusáig nem más, mint Ráday! A jelentés végén az eddig leírtakkal szemben mégis azt javasolja, hogy a szerkesztőségnek írott levéllel befejezettek lehetnek tekinteni az ügyet, mert más újság nem vette át, így nagyobb skandalum nem lett belőle.

A két idézett cikk, valamint az azokra történő reagálás között több azonos és eltérő vonás is található. Mindkettő bíráló, még ha az *Igazmondó* nem a királyi biztos személyét érinti is. Ebből következik azonban az első különbség, miszerint itt a vizsgálatot követelő személy a sajtót legfelső szinten felügyelő belügyminiszter, míg az erre adott válasz összességében békés megoldást javasoló. A *Szegedi Híradó* írása jól láthatóan inkább a királyi biztost teszi zaklatottá, a levéltári iratok között a miniszteri válasz nem is található meg. És talán ez tekinthető a kulcsmomentumnak is. Ráday ugyanis a személyes sérelmen túl azt is észrevehette, hogy a helyi társadalom befolyásolásának szinte egyedüli eszközével együtt a közönség, a „tömeg” támogatását is elveszítheti. Enélkül pedig munkája sikeres folytatásának esélyei jelentősen csökkennek. Ezért próbálkozott meg – végső kétségbeesésében vagy személyiségéből következően? – hatalmi szóval érvényt szerezni akaratának, ami azonban már nem vezethetett eredményre.

Néhány mondatban ki kell térnünk a közvélemény szerepére is.²⁶ Nem az országos közönség reagálása volt a kiinduló pontja a belügyminiszter fellépésének, hanem a miniszterek meggyanúsítása. Ráday viszont ugyanúgy a „közönség tisztességes nagy részé”-re hivatkozik, mint az újság, amelyik ellene a támadást indította. A *Szegedi Híradó* cikkéből ezen túlmenően ki kell emelnünk, hogy a korábbi véleményével ellentétes közhangulatról ír, amelyet kénytelen követni. Ebből arra következtethetünk, hogy egy viszonylag zárt és az ügyekben közvetlenül érintett közösségben a sajtótól – és a politika inspirációjától – függetlenül, döntően a híreszteléseknek köszönhetően egy más irányú tömeghangulat is kialakulhat. Pataki Ferenc véleménye szerint a szöbeszéd alapja mindig azonos jelenség:

²⁴ BAKCSI Ferenc: *A szegedi vár.* = *Igazmondó* 1871. márc. 26.

²⁵ MOL K 148 23. cs. 1871. IV. F. 750.

²⁶ Az országos közvélemény alakváltozásairól lásd részletesen: GERGELY András–VELIKY János: *A politikai közvélemény fogalma Magyarországon a XIX. század közepén.* In: *Magyar Történeti Tanulmányok VII.* Szerk. FEHÉR András, Debrecen, KLTE, 1974.

„minden esetben az történik, hogy egy hír többé vagy kevésbé tág körben *közhírré* válik, éspedig úgy, hogy kizárólag *szájról szájra*, közvetlen-személyes közlés útján terjed. Azonnali és megbízható *ellenőrzésének* pedig hiányoznak az eszközei és a lehetőségei.”²⁷

Az ál- vagy rémhírek oka döntően az információhiány vagy ebből következően egy esemény téves értelmezése és nélkülözhetetlen eleme az erős indulati töltés. Ráday tevékenységéről a deficités hírtovábbítás országos jelenség, de ezt ismereteink szerint csak a nyomozásokban érdekelt lakosság körében követik pótreakciók. A *Szegedi Híradó* cikkeit elemezve felfigyelhetünk arra is, hogy egy-másfél évig szinte egyáltalán nem vesznek át közleményeket az országos lapokból, utána viszont egyre gyakrabban próbálják – korábban is több alkalommal hangoztatott – információhiányukat ilyen módon pótolni. Ennek ellenére a híresztelések továbbterjedését nem sikerül meggátolniuk és egy idő után kénytelenek ezek felfogásához igazodni.

Eddigi elemzésünket összefoglalva megállapítható, hogy az országos politikai lapok királyi biztosságot elemző cikkei eredendően pártállás szerint csoportosíthatók. Az ellenzéki újságok célja döntően nem Ráday személyének lejáratása, hanem a királyi biztosság támadásán keresztül a kormány bírálata. Ezt bizonyítja az is, hogy amikor a kormánypárti sajtó részben átveszi szerepüket, végül kénytelenek kiállni a gróf mellett, hogy ellenzékiségük ne sérüljön. Más elvek alapján működött a Szegeden meghatározónak számító organum. Véleményének megváltozásában nem játszik szerepet az országos politika, sokkal inkább a helyi közvélemény elvárásait próbálja követni, ha bizonyos idő után a befolyásolása már nem folytatható.

A királyi biztosság négy éves történetében ez azon kevés terület egyike, ahol Ráday akarata és kapcsolatai ellenére kívül maradt a döntések meghozatalán. Jól láthatóan nem képes feldolgozni a tőle független és tevékenységét mégis befolyásoló történéseket, fellépése ügyetlen, módszerei egy liberalizálódó országban már nem elfogadhatóak és talán ezért is eredménytelenek.

CSAPÓ CSABA

Egy könyv Tisza István miniszterelnök könyvtárából. A Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárában jelenleg folyamatban van a Tisza család geszti kastélyából bekerült könyvtár könyvtártörténeti feltárása. Ennek során került elő egy mű, amely érdekessége és aktualitása folytán érdemes arra, hogy a teljes könyvtár leírásának megjelenése előtt tudósítást adjunk róla, elsősorban könyvtörténeti szempontokat érvényesítve.

A jelzett mű:

DENIS, Ernest

La Grande Serbie. – 4. éd. – Paris : Librairie Delagrave, cop. 1915 ([Paris] : impr. Paul Brodard, [19]15). – XIII, 336 l., 2 térkép ; 20 cm – /Bibliothèque d'histoire et de politique/

Raktári jelzete: 12.394

A könyv 1946-ban került az egyetemi könyvtár tulajdonába és 700/1947. leltári szám alatt lett állományba véve. Eredetileg fűzött volt, csak később került bekötésre (erre utal a szennylapok utólagos betoldása a könyvtestbe). Jelenleg bordó, egész vászon kötésű, a gerincen aranyozva olvasható a szerző és a cím. (A könyvet valószínűleg már a Tisza család kötette és aranyoztatta,

²⁷ PATAKI Ferenc: *A tömegek évszázada. Bevezetés a tömegléktanba.* Bp. Osiris, 1998. 156.